

Model analize digitalne zbirke razglednica: primjena u geografiji

Ivana Crljenko^{1*}, Boris Blažina²

¹ Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, Ulica dr. Ante Starčevića 12, Gospić, Republika Hrvatska / *University of Zadar, Department of Teacher Education Studies in Gospić, Dr. Ante Starčevića 12, Gospić, Republic of Croatia*, e-mail: icrljenko@unizd.hr, <https://orcid.org/0000-0002-1315-0644>

² Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Frankopanska 26, HR-10000 Zagreb, Republika Hrvatska / *The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Frankopanska 26, HR-10000 Zagreb, Republic of Croatia*, e-mail: boris.blazina@lzmk.hr

* Dopisni autor / *Corresponding author*

DOI: 10.15291/geoadria.5066

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 07-04-2026

Prihvaćeno / *Accepted*: 17-06-2026



Autori zadržavaju autorska prava nad svojim radom i pravom na objavljivanje bez ograničenja. Rad se licencira pod CC BY licencom što znači da članci mogu biti ponovno korišteni i distribuirani bez ograničenja dokle god je izvorni sadržaj ispravno citiran.

Razglednicama kao predmetom i izvorom istraživanja na akademskoj se razini i s većim interesom bave istraživači različitih područja od sedamdesetih godina prošlog stoljeća. U mnogobrojnim dosad objavljenim publikacijama najčešće se opisuju i interpretiraju pojedinačne reprezentativne razglednice ili se analiziraju sve razglednice određene zbirke prema nekoliko odabranih obilježja razglednice, ali bez predstavljanja korištenog modela analize. Stoga su ciljevi ovog rada: 1. postaviti model analize digitalne zbirke razglednica, 2. primijeniti model u kvantitativnoj analizi geografskih sadržaja "upisanih" u razglednicama. Ciljevi proizlaze iz njegove svrhe, a to je uputiti na primjenjivost zbirke razglednica u geografskim i drugim istraživanjima. U radu se primjenjuje više metoda: a) analiza sadržaja za kvantitativnu i kvalitativnu analizu podataka te za klasificiranje i kategoriziranje atributa, b) deskriptivna statistika za izračunavanje udjela pojave i grafičko prikazivanje atributa, c) egzemplarna metoda za detaljnije analiziranje geografskih podataka kao primjera primjene modela. U analizi sadržaja najčešće se primjenjuje klasifikacija i kategorizacija. Tijekom

analize uočena su mnoga ograničenja pri razvrstavanju razglednica u pojedine skupine, što donekle objašnjava nevoljkost autora da se bave razvrstavanjem velikog broja razglednica. Rezultati istraživanja pokazuju da zbirka razglednica, ako se promatra kao zaokruženi skup različitih podataka, može poslužiti kao bogat izvor za istraživanja nakon što se ti podaci definiraju, klasificiraju i kategoriziraju jer tako uređena zbirka otkriva podatke i odnose koji nisu očiti ako se razglednice promatraju kao izdvojeni pojedinačni ili manji skupni primjeri. U geografskim istraživanjima motivi na slikovnim prikazima mogu poslužiti kao temelj za dubinska kvalitativna istraživanja, osobito ako im je cilj otkrivanje morfoloških, funkcionalnih, demografskih, ali i širih društvenih i simboličkih promjena u prostoru.

Ključne riječi: model analize, digitalizirane razglednice, zbirka razglednica, NSK, geografija

UVOD

Teorijska osnova

U literaturi se pronalaze mnoge definicije pojma razglednice ovisno o perspektivi autora te dominantnoj struci i interesu istraživača razglednica. Mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije (2013–2026) navodi da je razglednica: "dopisna poštanska karta sa slikom, fotografijom, crtežom, reklamom i sl. na poledini". Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe (ISBD; prema Sabolović-Krajina, 2024, p. 90) razglednicu definira kao "sliku na tvrdom papiru koja se otprema poštom bez omotnice". Bogavčić (2015, p. 1) ističe da je to "serijski proizveden otvoreni ilustrirani plošni medij predviđen za slanje osobnih tekstualnih poruka u poštanskom prometu", a Krpan Smiljanec (2020, p. 150) razglednicu definira kao "primijenjenu fotografiju kojoj je primarna namjena dopisivanje". Razglednice su i zamrznute slike, tj. slike određenog prostora u određenom trenutku, ali i "sveobuhvatan, raznolik i vizualno narativni proizvod stvoren kao vizualna informacija prvenstveno za turiste" (Albers & James, 1988; prema Banda i sur., 2024, p. 159), i "mini dnevnici" (Vanderwood & Samponaro, 1988, p. vii), i "simbolični prikazi pejzaža i pogleda, odnosno slike načina na koji se turisti uvjeravaju da gledaju krajolike. Razglednice su zamrznuti turistički snovi" (Winiwarter, 2001, p. 451), i "kičasti suvenir, vrijedan podsjetnik na odsutnu voljenu osobu, prošli kuriozitet" (Price, 2015, p. 159). Razglednica je i komunikacijski medij, tj. "prenositelj najvažnijih atributa mjesta u određenom razdoblju" (Puljar, 1997, p. 155) i "jedna od najranijih formi vizualnih masovnih medija" (Zupanc, 2010, p. 55).

Digitalizirana razglednica je tiskana razglednica koja je prošla postupak digitalizacije. Taj složeni, višestepni i dugotrajni postupak digitalne obrade tiskanih razglednica, koji obično provode baštinske institucije, podrazumijeva "poštivanje nekoliko mjerila: stručnu obradu klasične građe s metapodacima koji omogućuju pretraživanje, tehnički postupak skeniranja, dostupnost na internetu i upravljanje pravima za pristup i dugoročnu zaštitu" (Sabolović-Krajina, 2024, p. 92). Digitalizacija se provodi kako bi se poboljšala dostupnost razglednica, zaštitile tiskane razglednice i stvorile digitalizirane verzije s ciljem proširenja fonda ustanove. Često se provodi u okviru većih projekata (npr. Hrvatska kulturna baština, Pozdrav iz Hrvatske: digitalizacija starih razglednica iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice /NSK/, Digitalizirana zagrebačka baština) (Havliček, 2022).

Uz pojedinačne digitalizirane razglednice, kao proizvod digitalizacije nastaju digitalne zbirke razglednica, koje služe za lakšu pretraživost velikog broja razglednica prema različitim kriterijima svugdje i u bilo koje vrijeme, a time i njihovu jednostavniju uporabu. Naime, uz mrežno dostupne skenirane tiskane razglednice, u metapodacima se pronalaze podaci kao što su (NSK): naslov, impresum, materijalni opis, nakladnik, mjesto izdavanja, vrsta, zbirka, projekt, format, predmet, jezik, signatura, obuhvat (vremenski), napomena, prava, identifikator. Mnoge knjižnice i arhivi u Hrvatskoj imaju digitalne zbirke razglednica (npr. NSK, gradske knjižnice Zagreba, Splita, Rijeke, Osijek, Zadra, Pule, Koprivnice, Varaždina, državni arhiv u Rijeci i dr.).

Doprinos istraživanja

U ovom se radu na primjeru jedne zbirke razglednica – Digitalne zbirke razglednica NSK-a ujedno najveće digitalne zbirke razglednica u Hrvatskoj, predstavlja obuhvatni model za može bitna daljnja, ponajprije kvantitativna, istraživanja utemeljena na zbirkama razglednica kao izvorima podataka. U pregledanoj domaćoj i stranoj literaturi – opsežno izloženoj baš kako bi se uputilo na nedostatak sličnog modela kvantitativne analize velikog broja, tj. zbirke razglednica, unatoč bogatoj literaturi o razglednicama – na takav se model nije naišlo, stoga se očekivanim doprinosom rada smatra upravo metodološki pomak u istraživanjima razglednica u obliku novog modela analize. U modelu su izdvojene karakteristike/atributi, odnosno podaci o razglednicama koje autori smatraju najvažnijima, što znači da je, kao i svako razvrstavanje, on nužno subjektivan i nije sveobuhvatan. Naime, drugi bi istraživači iz perspektive svoje struke mogli proširiti model dodatnim, njima značajnijim atributima. Ipak, model je razrađeniji i obuhvatniji od uobičajenih knjižničnih metapodataka dostupnih uz pojedinačnu digitaliziranu

razglednicu jer, osim što obuhvaća cijelu jednu zbirku razglednica, uvrštava više podataka o razglednicama, i dalje te podatke klasificira, kategorizira, kvantificira, uobličava kao model za analizu te ga objelodanjuje, što je svojevrsan novitet u odnosu na pregledane radove. U tom se smislu smatra da ovaj model može poslužiti ili kao gotov model za istraživanja zbirke razglednica ili kao inspiracija za daljnja istraživanja pojedinih razglednica ili skupa razglednica u geografskim istraživanjima, ali i u istraživanja koja se bave ili koriste vizualnim arhivima, digitalnim zbirkama i metodama za analizu povijesnih vizualnih izvora. Očekuje se, naime, da druge zbirke (i pojedinačne razglednice) imaju slična obilježja, što znači da imaju i slične poteškoće u obradi na koje nailaze razni istraživači.

Primjenjivost modela konkretizira se detaljnijim opisom obilježja/atributa razglednica koji pružaju geografima relevantne podatke te statističkom obradom skupnih podataka, a ne kvalitativnom analizom prikupljenih podataka iz cjelokupne zbirke razglednica i pojedinačnih razglednica (kvalitativna analiza obuhvaćala bi interpretaciju, odnosno iščitavanje sadržaja pojedinih razglednica ili skupa razglednica u širem kontekstu, što nije cilj ovoga rada). Naime, smatra se da zbirka razglednica na temelju analize sadržaja razglednica može biti temelj ili dopuna kvalitativnim geografskim istraživanjima prostora i krajolika, odnosno da može potaknuti iscrpne geografske interpretacije prostora i njegove transformacije tijekom vremena. Zbog ograničenog broja geografskih istraživanja kojima su predmet ili glavni izvor istraživanja razglednice, rad se, popunjavajući tu prazninu, u ovom smislu smatra korisnim.

Svrha i cilj istraživanja

Svrha rada je uputiti na moguću primjenjivost zbirke razglednica u geografskim i drugim istraživanjima. Iz nje proizlaze dva osnovna cilja istraživanja: 1. postaviti model analize digitalne zbirke razglednica, 2. primijeniti model u kvantitativnoj analizi geografskih sadržaja "upisanih" u razglednicama. Podciljevi su: a) izdvojiti i opisati osnovne klastere i attribute razglednica, b) razvrstati razglednice prema izdvojenim atributima, c) istaknuti poteškoće pri razvrstavanju, d) detaljnije opisati geografski klaster i pripadajuće attribute, e) brojčano i opisno analizirati skupne geografski relevantne podatke. Istraživanje je provedeno od kolovoza do studenog 2023.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja rada je skup (zbirka) digitaliziranih razglednica iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu dostupnih na mrežnim stranicama NSK-a. Popisane i obrađene razglednice nalaze se u više zbirke razglednica i projekata koji se bave digitalizacijom, odnosno

skeniranjem i knjižničnom obradom starih razglednica. To su: Zbirka razglednica (ZR; s 1621 razglednicom), Grafička zbirka NSK-a (GZNSK; 1519), Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Brdovec (KPZMB; 37), Digitalna zbirka Dunav (DZD; 13), Digitalna zbirka Zrinski (DZZ; 5), Zbirka stranih crteža i grafika (ZSCG; 1), Projekt Pozdrav iz Hrvatske (PIH; 889), Prošlost i sadašnjost Krke (PSK; 25), Dendroteka (Den; 19), e-Kultura: Digitalizacija kulturne baštine (e-K; 7), Projekt Zriniana: Digitalizacija građe o obitelji Zrinski (PZ; 1) i dr. Digitalizirane razglednice pripadaju i drugim zbirkama, ali te malobrojne razglednice nisu analizirane jer često nemaju skeniranu jednu stranu, najčešće poledinu, pa se ne može sa sigurnošću tvrditi jesu li to uopće razglednice ili su fotografije, a metapodaci ne donose potpune podatke. Takav je slučaj sa Zbirkom starih fotografija i razglednica Gradskog muzeja Drniš / Projekt Krka nekad i sad (12) i Fotoarhivom Eparhije Dalmatinske (1). Većina razglednica nalazi se u više zbirci, najčešće u Zbirci razglednica i u Grafičkoj zbirci.

Ukupno je pregledano 1668 razglednica, među kojima je 24 dvostruko skeniranih, pa je broj analiziranih razglednica 1644. Treba naglasiti da su možda neke identične razglednice ostale u analiziranom skupu jer su uvedene pod različitim naslovima te su u abecednom redoslijedu posložene pod različitim početnim slovima, daleko jedna od druge, pa ih je teško detektirati. Ako i postoje, njihov je broj zanemariv, pa ne utječu na ciljeve i zaključke istraživanja.

PREGLED ISTRAŽIVANJA

Kao kolekcionarski predmet, razglednice se prikupljaju i razvrstavaju još od početka njihova puštanja u poštanski promet 1886., kada je Univerzalna poštanska unija odobrila međunarodno kruženje razglednica (Puljar, 1997). No, kao predmet istraživanja i izvor istraživačkih podataka, razglednice tek od sedamdesetih godina prošlog stoljeća (Ferguson, 2005), nakon početne faze u kojoj ih se smatralo efemernim predmetom i banalnim prikazom popularne kulture, postaju zanimljive većem broju znanstvenika i stručnjaka iz različitih područja. Svi oni iz perspektive svoje struke proučavaju pojedine dijelove razglednica, najčešće motive na slikovnim prikazima (tiskane i pisane tekstove proučavali su rijetki, npr. Andriotis & Mavrič, 2013). Ponajviše se njima bave antropolozi, etnolozi, sociolozi, kulturolozi, geografi, ekonomisti (područje turizma), urbanisti, povjesničari, povjesničari umjetnosti i vizualni umjetnici, kojima su razglednice ponajprije bogat izvori podataka za interpretaciju.

Prema Krpan Smiljanec (2020), razglednice su nezaobilazan dio identiteta grada u prošlosti pa mogu služiti kao izvor podataka za različite povijesne, sociološke i kulturološke analize.

Među prvima su bili antropolozi, koji se razglednicama na akademskoj razini bave od osamdesetih godina prošloga stoljeća. Geografi su sporadično od osamdesetih godina, a učestalije od devedesetih, počeli prepoznavati razglednice kao bogate izvore geografskih podataka. Od početka dvadeset prvog stoljeća one geografima postaju "tehnologije reprezentacije" (Crang, 1999, p. 252; prema Price, 2015, p. 157), "putujući pejzažni objekti" (della Dora, 2009, p. 335; prema Price, 2015, p. 157) i "predmeti istraživanja i kritičke analize te oznake društva koje ih je proizvelo" (Nordström, 1999, p. 93; prema Price, 2015, p. 157). Zupanc (2010) je razglednice promatrao kao izvor za geografska istraživanja. Naglasio je osnovne funkcije razglednica – komunikacijsku, značenjsku i promidžbenu.

Razglednicama kao arhivskom i knjižničnom gradivu koje treba prikupiti, opisati, katalogizirati, razvrstati u zbirke i podzbirke, primjereno pohraniti, digitalizirati i razvrstati (npr. u digitalne galerije) te predstaviti javnosti u fizičkom ili digitalnom obliku uglavnom se bave arhivisti, knjižničari i muzealci (npr. Goldberga, 2022; Havliček, 2022; Ladd, 2015; Ladišić & Šerbu, 2024; Sablić & Barbarić, 2021; Sabolović-Krajina, 2024; Serdar, 2021; Stevens, 1995; Vojnović-Traživuk, 2018). Dugogodišnjim prikupljanjem i vlastitim razvrstavanjem razglednica prema različitim kriterijima bave se entuzijastični kolekcionari (npr. Bogavčić, 2015; Bogavčić & Salopek Bogavčić, 2020; Bogavčić & Salopek Bogavčić, 2023; Goleš, 2015; Goleš, 2025; Leko, 2015).

Dugotrajno "otkrivanje" razglednica kao vrijednog predmeta i izvora istraživanja dijelom je posljedica mnogih ograničenja koje je u svojem radu još 1985. iznio antropolog Nicholas Peterson (prema Ferguson, 2005), a to su: a) veliki broj slikovnih prikaza; b) nemogućnost točnog datiranja većine razglednica; c) nedostatak podataka o njihovoj rasprostranjenosti i vidljivosti; d) često nedostatak podataka o fotografu, sadržaju ili kontekstu prikaza. Ferguson (2005) ističe još neka ograničenja: a) neautentičnost, tj. iskrivljavanje slikovnih prikaza, zbog koje se stvara sumnja u točnost i pouzdanost podataka na razglednici; b) neuhvatljivost svih proizvedenih i poslanih razglednica (što ističe i Huss, 1988; prema Winiwarter, 2008); c) promjene u autorstvu razglednice tijekom vremena; d) raskorak u metodologiji historiografije i društvenih znanosti s jedne strane i metodologiji istraživanja slikovnog prikaza s druge. Kako se u nastavku ovoga radu pokazuje, slična se ograničenja nameću i pri analizi digitalnih zbirki razglednica. Što se pak primijenjenih metoda tiče, kako navodi van Eeden (2011), većina istraživanja o razglednicama kombinira kvantitativnu i kvalitativnu analizu. Kvantitativna

analiza sadržaja korisna je za određivanje učestalosti motiva, dok se semiotička analiza može primijeniti za otkrivanje ideoloških značenja.

Tek od devedesetih godina prošloga stoljeća razglednice se kao tema u većoj mjeri pojavljuju u znanstvenim časopisima (Ferguson, 2005), pa otad njihova popularnost raste. Danas se stoga samo na digitalnim platformama i samo na engleskom jeziku mogu pronaći reference desetaka knjiga i članaka koje su potpuno ili djelomično posvećene razglednicama, a koje se potom dalje citiraju i autocitiraju. Njihov sveobuhvatni pregled zahtijevao bi posebno istraživanje i nije cilj ovoga rada. Ovdje se ipak ističe kako je zabilježeno da se u poglavljima pregleda literature od mnoštva objavljenih publikacija odabire samo manji broj publikacija, koje se potom razvrstavaju prema strukama i istraživačkim temama. Primjerice Rogan u radu iz 2005. navodi desetak autora i radova koji se bave različitim aspektima razglednica. Zupanc se u doktorskom radu iz 2010. u podjeli znanstvenika na one kojima su u slikovnim prikazima zanimljiviji ljudi referira na pet radova, i na one kojima su zanimljivija mjesta (uglavnom geografi), pri čemu izdvaja desetak radova i petnaestak autora. Foltête i Litot u radu iz 2015. o razglednicama kao objektima prostorne analize turističkih regija navode jedanaest radova u kojima se istražuju različita sociološka pitanja.

Kako se dalje uočava, publikacije o razglednicama bave se vrlo širokim spektrom tema i pristupa – od fotomonografskog prikazivanja i katalogiziranja razglednica određenog mjesta ili zbirke (npr. Goleš, 2015; Goleš, 2025; Phillips, 2000; Vanderwood & Samponaro, 1988), preko povijesnog razvoja razglednica po izdvojenim razdobljima (taj je razvoj ili posebna tema rada, ili dio uvoda u povezanu temu (npr. Bogavčić, 2015; Bogavčić & Salopek Bogavčić, 2020; Gugganig & Schor, 2020; Price, 2015; Puljar, 1997; Rogan, 2005; Scheffer, 1999; Šarić, 2023; Winiwarter, 2008), zatim klasificiranja razglednica (npr. Bogavčić, 2015; Bogavčić & Salopek Bogavčić, 2020; Senjković-Svrčić, 1987, prema Puljar, 1997, p. 154; Sabolović-Krajina, 2024; Zupanc, 2010), do monodisciplinarnog i interdisciplinarnog iščitavanja razglednica.

Interpretacija slikovnih prikaza s razglednice može biti jednostavna kada je cilj, primjerice usporedbom novijih vizualnih prikaza i starijih slikovnih razglednica otkriti vidljive promjene u prostoru (npr. Arreola & Burkhart, 2010; Debussche i sur., 1999; Larsen & Swanbrow, 2006; Sawyer & Butler, 2006; Viñao & Martínez Ruiz-Funes, 2016). Međutim, znatno je složenija kada se iz njezina sadržaja iščitavaju skrivene, na prvi pogled nevidljive poruke. Analizom i interpretacijom razglednica uglavnom se žele istražiti reprezentacije fenomena poput baštine, pejzaža, imidža, (samo)percepcije, identiteta, stereotipa, mitova, ideologija, komunikacije, (samo)promocije i komodifikacije, potom proniknuti u značenja, poruke i simbole upisane u

njima, ili pak detektirati kontekste i aktere koji ih stvaraju i konzumiraju, a sve kako bi se u konačnici dešifrirali različiti društveni odnosi i norme. Mogu se, dakako, tumačiti i drugi "tekstovi" upisani u slikovnom i tekstualnom dijelu razglednice.

Mnogi se znanstvenici u dvadeset prvom stoljeću bave upravo razotkrivanjem i tumačenjem višeslojnih značenja zapisanih u razglednicama (Crang, 1996). Ovdje se, dakako, kao primjeri navode samo neki. Dular (1996) proučava razglednice kao etnološki dokument, ističući moguće poruke koje nose motivi na slikovnim prikazima. O etnicitetima i društveno konstruiranim mitovima koji se prenose slikovnim razglednicama pisala je Edwards (1996). Puljar (1997) je na primjeru konavoskih razglednica pokušala kulturno-antropološki razdvojiti mnogostruka značenja razglednice. Scheffer (1999) je istraživala ulogu razglednica koje prikazuju arhitekturu mjesta u stvaranju koncepcije mjesta, njezina značenja i proturječnosti. Pritchard i Morgan (2003) utvrdili su kako one pridonose kulturnoj proizvodnji, izvedbi i konzumaciji krajolika, mjesta i identiteta. Mayes (2010) je proučavala laičku proizvodnju razglednica u Zapadnoj Australiji. O međuigri vizije i proizvodnje znanja u kontekstu kulturnih konstrukcija prirode i percepcije okoliša na primjeru razglednica koje prikazuju nacionalni park Grand Canyon pisala je Youngs (2012). Symes (2019) je uputio na odnose koji se iščitavaju već iz kratkih pisanih tekstova na razglednicama. Analizirajući poruke pošiljatelja na razglednicama koje prikazuju (neprivlačne) industrijske gradove Kisiel (2022) zaključuje da je primarna uloga razglednica ipak utilitarna, tj. da prenesu poruku. Da su razglednice ponajprije sredstvo komunikacije jer mogu čak prikazivati prirodne katastrofe uvjeravaju Casteliani i sur. (2024).

Kako su slikovne razglednice pridonijele jačanju i promicanju stereotipne slike nekog naroda pokazuju Albers i James (1983) te prenošenju političkih poruka dominacije jedne kulture nad drugom pisao je Cohen (1995). Analizom razglednica iz Arabije u kolonijalnom razdoblju Burns (2004) je uputio na njihovu važnost u izgradnji vizualnog diskursa o moći i međuodnosu povijesti i politike. Slično je Patterson (2006) razglednice promatrao u kontekstu potvrđivanja stereotipa i ideologija koji se iščitavaju iz prikaza Britanaca i Indijaca na britanskim razglednicama. Ilovan i Maroši (2018) su analizom rumunjskih industrijskih područja i pejzaža prikazanih na razglednicama tijekom socijalističkog razdoblja uputili na snažnu vezu između državne ideologije, diskursa o gospodarskom razvoju i reprezentacije društvenog razvoja. Na primjeru slikovnih razglednica iz Južnoafričke Republike koje su bile u optjecaju od 1940-ih do 1970-ih godina, van Eeden (2011) pokazala je kako prikazi mogu

otkriti dominantni ideološki stav društva. Mayhew (2019) istraživao je ulogu razglednica u održavanju odnosa između boraca i civila tijekom Prvog svjetskog rata.

Pojava razglednica podudara se s počecima turizma (Winiwarter, 2001), što je razumljivo s obzirom na osnovnu svrhu i funkciju razglednica kao svjedoka turističkog putovanja, pa je tema mnogih radova iz područja turizma. Razglednicama kao u prvom redu turističkom proizvodu koji ima svoju promotivnu svrhu, ali i simboličku svrhu u reprezentaciji destinacije, bave se i mnogi istraživači. Primjerice Corkery i Bailey (1994) su na primjeru bostonskih razglednica pokazali kako promjena slikovnih prikaza upućuje na komodifikaciju mjesta. Markwick (2001) je analizirajući malteške razglednice uputila na diversifikaciju suvremenih turističkih motivacija pa osim stereotipnog imidža Malte kao otoka pogodnog za tip turizma "sunce i more", turisti sve više pokušavaju prodrijeti u "zakulisnu stvarnost". Hillman (2007) je pokazala da razglednice služe kako bi se drugima opravdalo putovanje i dokazalo putno iskustvo. Yüksel i Akgül (2007) zanimalo je izazivaju li slike prikazane na razglednicama pozitivne emocije i utječu li te emocije na odabir turističke destinacije za odmor. Milman (2011) se bavio konstrukcijom imidža i predstavljanjem slike turske Alanye u turističke svrhe. Analizom berlinskih razglednica isti je autor procijenio ulogu razglednica u predstavljanju imidža toga turističkog odredišta (Milman, 2012). Hahm i sur. (2011) istražili su ulogu razglednica u predstavljanju slike i promociji destinacije. Pongajarn i sur. (2014) iščitali su ulogu suvremenih tajlandskih razglednica u predstavljanju turističkih odredišta. O skloništu na Poklonu u Istri i njegovoj ulozi u razvoju turizma te o njegovim reprezentacijama na razglednicama pisao je Zupanc (2019). Turističku prezentaciju kulturne baštine na međimurskim razglednicama analizirao je Slunjski (2019). Početke pretvaranja gradova u turističke robne marke (brendiranje) istraživao je na primjeru austrougarskih gradova Mârza (2022). Želeći pokazati važnost razglednica u počecima razvoja sarajevskog turizma i njihov doprinos promociji Sarajeva kao turističkog odredišta, Banda i sur. (2024) analizirali su i klasificirali motive na slikovnim razglednicama iz austrougarskog razdoblja.

O razglednicama koje su služile u promotivne svrhe obrazovnih institucija u Španjolskoj pisali su Viñao i Martínez Ruiz-Funes (2016). Neki su autori zapazili, a onda i istražili, izniman obrazovni potencijal razglednica. Failing (2016) je konkretnim projektom uputio na to kako digitalizirane razglednice mogu poslužiti u povijesnim istraživanjima, ali i u interaktivnoj istraživačkoj nastavi. Allen i Molina (1992) ističu važnost prikazivanja mjesta te stvaranja imidža mjesta u nastavi geografije. Vojteková i sur. (2025) na primjeru projekta Postcrossing dokazuju da mrežno distribuirane razglednice mogu poslužiti kao inovativna eksperimentalna

metoda u nastavi geografije. Gugganig i Schor (2020) naglašavaju kako razglednice mogu biti korisno nastavno sredstvo u antropologiji, ponajprije za iščitavanje otkrivenih, ali i prešućenih poruka. Waitt i Head (2002) su također analizirali prešućene poruke u razglednicama. U radu o samoreprezentaciji Grčke Bonarou (2021) je napravila detaljniju razdiobu autora i djela prema prevladavajućim temama koje se iščitavaju u slikovnim razglednicama.

U pregledanim publikacijama ili se opisuju i interpretiraju pojedinačne reprezentativne razglednice ili se analiziraju sve razglednice određene zbirke prema nekoliko odabranih obilježja razglednica. Kada je ovo drugo slučaj, najčešće se u radovima ne prikazuje korišteni model analize već se samo iznose skupni podaci. Raspon broja analiziranih razglednica doista je velik – primjerice od 12 (Pritchard & Morgan, 2003), 33 (Slunjski, 2019), 134 (Andriotis & Mavrič, 2013), 150 (Puljar, 1997), 150 (Milman, 2012), 357 (Larsen & Swanbrow, 2006), 500 (Markwick, 2001), 748 (Zupanc, 2010), 2000 (Phillips, 2000), 4200 (Bonarou, 2021) do 5000 (Winiwarter, 2008).

Među prvim hrvatskim istraživačima, a zasigurno prvi hrvatski geograf, koji je kategorizirao, a potom i kvantitativno analizirao velik skup razglednica je Zupanc (2010). Tablično je analizirao motive kulturne i prirodne baštine te toponimiju zastupljenu na istarskim razglednicama. Nadalje, podjelom dalmatinskih razglednica prema različitim kriterijima bavio se Bogavčić (2015). Podjelu razglednica prema prikazanim lokalitetima i kulturnim dobrima u Međimurju proveo je Slunjski (2019). Razvrstavanjem hrvatskih razglednica prema više kriterija bavili su se Bogavčić i Salopek Bogavčić (2020). Cijele zbirke razglednica, osobito digitalne zbirke, rijetko su se sustavnije kvantitativno analizirale, uzimajući u obzir više atributa. U tom smislu treba izdvojiti autoricu Sabolović-Krajina (2024), koja je razvrstala digitalizirane razglednice koprivničkog muzeja prema izdavaču, godini izdavanja ili putovanja i motivima. Kako je istaknuto, u navedenim istraživanjima nije prezentiran (sve)obuhvatni model po kojima su se analizirali podaci. Odabrane brojčane podatke najčešće se navodilo u interpretativnom dijelu teksta, rjeđe i skupno u tablicama. Ipak, zbog iznimno korisnog uvida u analizu nekih podataka, spomenuti radovi hrvatskih autora bili su izvrstan temelj i inspiracija ovom radu. Susljedno tomu, ovaj se rad može smatrati nadopunom tih ranijih radova.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Sadržaj razglednice može se podijeliti na slikovni prikaz (npr. fotografija, ilustracija), tiskani tekst (npr. izdavač, ime prikazanog mjesta), pisani tekst (npr. poruka pošiljatelja, adresa primatelja), poštansku marku i poštanski žig (mjesto slanja). U ovom su se istraživanju za

potrebe dobivanja što većeg broja raznovrsnih podataka pregledavali i opisivali svi navedeni dijelovi. Izrađena je baza, odnosno ekstenzivna radna tablica s 18 stupaca, od kojih se 15 odnosi na izdvojene karakteristike/atribute razglednica, i 1645 redaka (1644 pojedinačne razglednice i naslovni redak). Analizirani atributi su: 1. Tip razglednice, 2. Izdavač (fotograf), 3. Mjesto izdavanja, 4. Godina izdavanja, 5. Tiskarska tehnika, 6. Broj slikovnih prikaza, 7. Boja slikovnih prikaza, 8. Format razglednice, 9. Prikazano mjesto, 10. Dominantni motiv, 11. Ispisana razglednica, 12. Jezik ili pismo pisanog teksta, 13. Poslana razglednica, 14. Godina putovanja, 15. Naselje primatelja (Tab. 1.). Kodiranje pojedinih atributa opisano je u poglavlju 4.

Tablica 1. Dio radne tablice

Table 1 Part of a worksheet

Naslov / Title	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Abbazia : Im Hafen	2	A. Fr. Reincke	Dresden	0	2	1	1	1	Opatija	luka / port	1	njemački / German	1	0	Zagreb
Adria Quarnero : Bakar = Buccari	1	Feitzinger's Kunstverlag	0	1908. ili prije / 1908 or before	2	1	1	1	Bakar	priobalni pejzaž / coastal landscape	1	hrvatski / Croatian	1	1908.	Laduž
Agram : Dom = La cathédrale	2	Stengel & Co.	Dresden ili / or Berlin	1901.	1	1	2	1	Zagreb	crkva / church	1	hrvatski / Croatian	1	1901.	Kotor
Akademski trg : Place de l'Académie : Zagreb (Croatie)	2	Naklada Jul. Hühna	Zagreb	1905. ili prije / 1905 or before	1	1	1	1	Zagreb	trg / square	1	hrvatski / Croatian	1	1905.	Ogulin
Akademija : Académie	2	0	0	1904. ili prije / or before	1	1	1	1	Zagreb	znanstvena ustanova / scientific institution	1	hrvatski / Croatian	1	1904.	Osijek
Antunovac (1)	1	A. Gomerčić	Zagreb	1925. ili prije / 1925 or before	2	2	1	1	Antunovac (Lipik)	škola / school (1), ugostiteljski objekt / catering facility (2)	1	hrvatski / Croatian	1	1925.	0
Antunovac (2)	1	A. Gomerčić	Zagreb	1925. ili prije /	2	2	1	1	Antunovac (Lipik)	crkva / church (1, 2)	1	hrvatski / Croatian	1	1925.	Virovitica

				1925 or before											
Arkade (Cinktura) s čudesima čudotvorne Majke Božje Bistričke	1	Davorin Zajc	Marija Bistrica	1914.	2	1	2	1	Marija Bistrica	crkva / church	1	hrvatski / Croatian	1	1914.- 1918.	Laduč
Arth-Rigi-Bahn	2	Brunner & Cie	Winterthur	1886. ili prije / 1886 or before	1	1	2	1	0	pruga / railway	1	njemački / German	1	1886.	Beč / Vienna
Assicurazioni Generali : Zagreb, Jelačićev trg 3	1	0	0	0	1	1	1	1	Zagreb	financijska zgrada / financial institution	1	hrvatski / Croatian	0	0	0

Izvor: strukturirali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / Source: structured by the authors according to National and University Library in Zagreb, 2023

U istraživanju su primijenjene analiza sadržaja (kvantitativna analiza kvalitativnih podataka; primjenjuje se za klasificiranje i kategoriziranje atributa), deskriptivna statistika (služi za izračunavanje udjela i grafičko prikazivanje atributa) i egzemplarna metoda (služi za detaljnije analiziranje geografskih podataka kao primjera primjene modela). U analizi sadržaja najčešće se primjenjuju klasifikacija i kategorizacija. Klasifikacijom se atributi razvrstavaju prema unaprijed definiranim, preciznim i međusobno isključivim kriterijima (npr. tip razglednice, boja slikovnih prikaza, ispisana razglednica, poslana razglednica). Kategorizacija je metoda koja se temelji na zajedničkim obilježjima i sličnostima među atributima koji se, u skladu s tim sličnostima, naknadno razvrstavaju u kategorije (npr. dominantni motivi, godina izdavanja). Stoga je nužno subjektivna jer ovisi o autoru i cilju pojedinog istraživanja. Premda kategorizacija s jedne strane omogućuje veću fleksibilnost i arbitrarnost u odabiru broja i raspona kategorija razvrstavanja, s druge su strane baš te karakteristike njezina najveća poteškoća jer omogućuju svrstavanje atributa u više kategorija, kao i odabir različitih kategorija i raznih istraživača, onemogućujući tako usporedbe rezultata.

Broj analiziranih razglednica u pojedinoj kategoriji razlikuje se jer ovisi o tome koliko se podataka o pojedinom atributu moglo odrediti. Može biti manji ili veći od ukupnog broja razglednica. Manji se dobiva kad se od svih razglednica oduzmu one za koje podaci o tom atributu ne postoje (ni na razglednici, ni u metapodacima; npr. nema podatka o izdavaču ili

mjestu izdavanja), ili su nepoznati ili nečitki (npr. prikazano mjesto je nepoznato ili je na žigu nečitka godina putovanja). Veći broj je rezultat pojavljivanja više istovrsnih podataka (npr. izdavač je registriran u više gradova ili je tekst ispisan na više jezika).

Pri izradi modela nametnula su se mnoga ograničenja koja je radi jasnoće i primjenjivosti modela potrebno posebno opisati. Ovdje se navode ona koja se odnose na cjelokupnu zbirku razglednica i opće poteškoće u detektiranju podatka iz razglednica, dok se u poglavlju o rezultatima istraživanja opisuju izazovi vezani uz pojedine attribute:

- Razvrstavanje digitaliziranih razglednica Digitalne zbirke NSK-a u različite podzbirke. Posljedica je različit ukupni broj razglednica te ponavljanje istih razglednica u više zbirke. Ukupan broj ovdje analiziranih razglednica plod je pretraživanja svake pojedine zbirke koja sadrži razglednice.
- Nedostatak skenirane poledine razglednica. Naime, neke razglednice nemaju skeniranu poledinu. Unatoč tomu, neke ipak u metapodacima imaju podatke s poledine koji su dio analize (npr. godina i mjesto izdavanja, izdavač, godina putovanja), pa su ti podaci preuzeti.
- Metapodaci ponekad ne odgovaraju podacima s razglednice. U tom su se slučaju preuzimali podaci s razglednice.
- Nedostatak uobičajenih podataka na razglednici. U tom se slučaju do podataka dolazilo posredno (npr. na temelju godine izgradnje prikazanog objekta ili razdoblja djelovanja tiskare mogla se okvirno odrediti godina izdavanja ili putovanja razglednice).
- Nečitki podaci. Najčešće su nečitki pisani tekst pošiljatelja (adresa, poruka) i poštanski žig s podacima o godini te mjestu slanja i/ili primanja. Tiskani tekst uglavnom je čitak.
- Digitalna zbirka nije reprezentativna. Naime, sve su zbirke razglednica samo dio ukupnog fonda izdanih i putujućih razglednica nekog razdoblja i na nekom području. Zbirke u načelu sadrže kolekcionarski vrijedne razglednice, npr. rijetke ili najstarije primjerke (Winiwarter, 2008), a u knjižnicama i arhivima one su zaprimljene od pojedinih kolekcionara. Osim toga, digitalizacija razglednica u NSK-u provodi se po projektima (npr. Pozdrav iz Hrvatske), što znači da je fond digitaliziranih razglednica proizvod izdvojenih inicijativa. Osim toga, djeluju i drugi faktori. Tako je s obzirom na smještaj NSK-a u Zagrebu, najprije započela digitalizacija zagrebačkih razglednica (projekt Pozdrav iz Zagreba). Stoga u interpretaciji rezultata proizašlih iz analize zbirke i sadržaja njezinih razglednica treba imati na umu da se iz njih ne mogu donositi opći zaključci o uzročno-posljedičnim odnosima, odnosno

zaključci koji bi se mogli odnositi na sve hrvatske razglednice ili sve razglednice u NSK-u ili sve razglednice nekoga mjesta, nego samo zaključci vezane za ovu zbirku digitaliziranih razglednica.

Primjeri analize pojedinačnih razglednica

Kao primjeri analiza pojedinačnih razglednica uzete su dvije razglednice prikazane na Sl. 1. Naslov prve (Sl. 1a i 1b) je *Zagreb: Zgrada odjela za bogoštovje u nastavu* (<https://digitalna.nsk.hr/graficka-zbirka-nsk/?pr=i&id=14900>). Riječ je o razglednici s dugom adresom pa je svrstana u kategoriju 2. Na prednjoj strani otisnut je podatak o izdavaču (Papirnica F. X. Hribara) iz Zagreba, pa je Zagreb mjesto izdavanja. Na prednjoj je strani datum ispisivanja razglednice, a na stražnjoj žig s godinom slanja, 1899., pa se zaključuje da je razglednica izdana 1899. ili prije. U metapodacima je navedeno da je upotrijebljena tiskarska tehnika tisak, pa je svrstana u kategoriju 1. Na razglednici je jedan slikovni prikaz (1); razglednica je crno-bijela (kategorija 1). Format razglednice je uobičajen (9,1 x 14,2 cm; kategorija 1). Prikazano mjesto je Zagreb, a dominantni motiv zgrada, tj. pojedinačni izgrađeni objekt, koji pripada kategoriji 2. Razglednica je ispisana (kategorija 1). Tekst pošiljatelja na engleskom jeziku ("Best wishes") napisan je na prednjoj strani. Razglednica ima čak dva žiga – prvi iz mjesta slanja (Zagreb), drugi iz naselja primatelja (Jarkovac, općina Sečanj u Vojvodini) – što upućuje na to da je razglednica poslana (kategorija 1) i putovala je 1899. u navedeno naselje (napisao i pošiljatelj u adresi primatelja). Godinu ispisivanja, koja se podudara s godinom putovanja, napisao je pošiljatelj na prednjoj strani.

Naslov druge razglednice (Sl. 1c i 1d) je *Jalkovec kod Varaždina* (<https://digitalna.nsk.hr/graficka-zbirka-nsk/?pr=i&id=629036>). Riječ je o razglednici s kratkom adresom pa je svrstana u kategoriju 1. Nije otisnut podatak o izdavaču ni mjesto izdavanja pa su obje kategorije 0. Na stražnjoj je strani pošiljatelj napisao datum ispisivanja razglednice (20. 12. 1954.). Na žigu je ista godina (1954.) pa se zaključuje da je razglednica izdana 1954. ili prije. U metapodacima je navedeno da je upotrijebljena tiskarska tehnika svjetlotisak, pa je svrstana u kategoriju 2. Na razglednici je jedan slikovni prikaz (1); razglednica je crno-bijela (kategorija 1). Format razglednice je uobičajen (9,1 x 13,8 cm; kategorija 1). Prikazano mjesto je Jalkovec kraj Varaždina, a dominantni motiv dvorac, tj. pojedinačni izgrađeni objekt, koji pripada kategoriji 2. Razglednica je ispisana (kategorija 1). Tekst pošiljatelja na njemačkom i hrvatskom jeziku napisan je na stražnjoj strani. Razglednica ima žig na kojem je otisnuto mjesto slanja (Varaždin), što upućuje na to da je razglednica

poslana (kategorija 1) i da je putovala 1954. u Zagreb (prema adresi primatelja). Godinu ispisivanja, koja se podudara s godinom putovanja, napisao je pošiljatelj na stražnjoj strani.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nakon određivanja glavnih obilježja/atributa razglednica, a prije razvrstavanja svake razglednice prema njima, atributi su podijeljeni u četiri klastera određena prema vrsti podataka koji se mogu iščitati iz razglednice, a koji inherentno pripadaju određenom području: geografski, historiografski, jezični i tehnički.

Premda se tehnički klaster opisuje na kraju rada, ovdje se predstavlja jedan njegov atribut – Tip razglednice – koji odražava njezin opći izgled (koji je pak povezan sa svrhom razglednice i vremenom izdavanja) pa se nameće kao logično polazište u daljnjim razvrstavanjima. Izgled je određen smještajnim odnosom slikovnog prikaza, teksta pošiljatelja i adrese primatelja, što se uočava usporedbom prednje strane i poledine. Stoga su prema tipu izdvojene četiri kategorije razglednica:

- Razglednica s dugom adresom (2)
- Razglednica s kratkom adresom (1)
- Čestitka (3)
- Nepoznato (ne može se odrediti tip jer nema skeniranu poledinu) (0).

Razglednica s dugom adresom na prednjoj strani ima slikovni prikaz i tekst pošiljatelja, a na poledini samo adresu primatelja. Riječ je zapravo o dopisnici, tj. starijem obliku razglednice (Sl. 1a. i Sl. 1b.). Razglednica s kratkom adresom na prednjoj strani ima slikovni prikaz, a na podijeljenoj poledini tekst pošiljatelja i adresu primatelja. To su mlađe razglednice, one kakve danas poznajemo (Sl. 1c. i Sl. 1d.). Čestitka je tematska razglednica kojom se prenosi želja izražena u povodu značajnog dana ili ugodnog događaja.

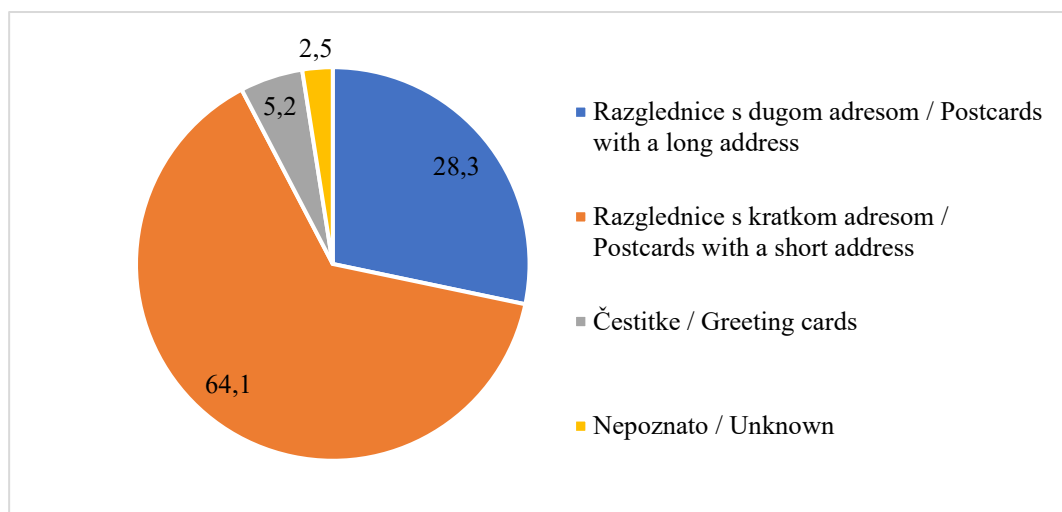


Slika 1. (a) Primjer prednje strane razglednice s dugom adresom; **(b)** Primjer poledine razglednice s dugom adresom; **(c)** Primjer prednje strane razglednice s kratkom adresom; **(d)** Primjer poledine razglednice s kratkom adresom.

Figure 1 (a) Example of the front of a postcard with a long address; (b) Example of the back of a postcard with a long address; (c) Example of the front of a postcard with a short address; (d) Example of the back of a postcard with a short address

Izvor: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / Source: National and University Library in Zagreb, 2023

Od ukupno 1644 razglednica u analiziranom skupu, gotovo dvije trećine (64,1 %) pripadaju skupini razglednica s kratkom adresom, dok razglednice s dugom adresom čine 28,3 % (Sl. 2.).



Slika 2. Tip razglednice

Figure 2 Postcard type

Izvor: izračunali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / Source: Calculated by the authors based on: National and University Library in Zagreb, 2023

U skladu s ciljem istraživanja, dalje se detaljnije opisuju atributi geografskog klastera. Kao primjer uporabe podataka dobivenih razvrstavanjem podataka, provedena je jednostavna kvantitativna analiza geografskih atributa.

Geografski klaster

Ovaj klaster okuplja geografski relevantne podatke, razvrstane u četiri atributa: *Prikazano mjesto*, *Dominantni motiv*, *Mjesto izdavanja*, *Naselje primatelja*

Prikazano mjesto

Ovaj se atribut nalazi se s prednje strane razglednice. Pod pojmom "mjesto" razumijevaju se sva mjesta/lokaliteti, odnosno geografski objekti prikazani na razglednici (npr. otok, dolina, planina), ne samo naseljena mjesta, premda su ona najčešća. Atribut *Prikazano mjesto* razvrstavan je u dvije kategorije:

- Točno mjesto (kada se točno moglo odrediti o kojem je mjestu riječ, što je najčešće pisalo na razglednici)
- Nepoznato (nije moguće točno odrediti prikazano mjesto ili ne prikazuje prostor) (0).

Glavna poteškoća je određivanje prikazanog mjesta u slučaju kad se to ime pojavljuje u više varijanti. U tom su slučaju u radnu tablicu dosljedno upisivana suvremena imena naselja,

bez obzira na to u kojoj se varijanti pojavljuju na razglednici (npr. Rijeka, ne Fiume, Opatija, ne Abbazia, ne Budim nego Budimpešta). Drugi je problem bio odgonetavanje toponima manjih naselja ili lokaliteta na stranim jezicima, što se rješavalo dodatnim istraživanjem (npr. češki gradić Lanškroun zapisan na njemačkom kao Landskron).

Kvantitativna analiza ovoga atributa pokazuje da polovica (50,2 %) razglednica u zbirci prikazuje Zagreb (Tab. 2.). Svojom zastupljenošću unutar zbirke ostala naselja znatno zaostaju za Zagrebom; broje se u desecima ili tek nekoliko. Na oko 1 % razglednica prikazani su Osijek, Vukovar, Medvednica i Topusko. Izrazita nadzastupljenost zagrebačkih razglednica izravna je posljedica plana digitalizacije zbirke razglednica iz NSK-a, prema kojem je digitalizacija započela s razglednicama Zagreba.

Tablica 2. Prikazana mjesta na razglednicama (10 ili više pojavljivanja)

Table 2 *Locations depicted on postcards (10 or more occurrences)*

Prikazano mjesto / <i>Depicted location</i>	Broj razglednica / <i>Number of postcards</i>	Udio razglednica / <i>Share of postcards</i>
Zagreb	825	50,2
Osijek	20	1,2
Vukovar	20	1,2
Medvednica	16	1,0
Topusko	15	0,9
Glina	12	0,7
Metković	12	0,7
Petrinja	12	0,7
Krapinske Toplice	11	0,7
Opuzen	10	0,6
Nepoznato / <i>Unknown</i>	95	5,8

Izvor: Izračunali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / *Source: Calculated by the authors based on: National and University Library in Zagreb, 2023*

Dominantni motiv

Ovaj se atribut također nalazi s prednje strane razglednice. Atribut je svrstan u geografski klaster jer motivi inherentno u velikoj većini, kako će pokazati i ovo istraživanje, prikazuju vidljive društvene i prirodne sastavnice prostora, tj. elemente pejzaža, koji donose podatke o prostoru i promjenama u njemu.

U ovom se radu motivi odnose na "dominantne motive". Naime, budući da se radom ponajprije želi predložiti model analize zbirke razglednica i njegova primjenjivost u geografiji

kao izvora geografski relevantnih podataka, a ne konkretno i detaljno interpretiranje geografskih motiva iz analiziranog skupa razglednica, razvrstavanje motiva krajnje je pojednostavljeno. To znači da se za svaki prikaz, bez obzira na mogući broj motiva, određivao jedan, dominantni motiv koji se pripisao jednoj kategoriji (npr. ako je prikazana ulica u kojoj se vidi i crkva, dodijeljena je jedna kategorija, A, a ne dvije, A i B). Dakle, odnos slikovnih prikaza i motiva je 1 : 1. Katkad je dominantni motiv sugeriran u naslovu razglednice. Treba istaknuti da bi u kvalitativnom istraživanju prikazanih geografskih motiva motive svakako trebalo kategorizirati preciznije, tj. u više kategorija. Na primjer, s obzirom na motive, Bogavčić (2015) je razglednice podijelio na topografske (prikazuju naselja i zemljopisna područja) i tematske u užem smislu (slikovni prikazi nisu dominantno vezani za neko naselje ili zemljopisno područje, tj. prikazuju ljude, životinje, prirodne pojave i tvorevine, ljudske tvorevine, čestitke, reklame, reprodukcije umjetničkih djela).

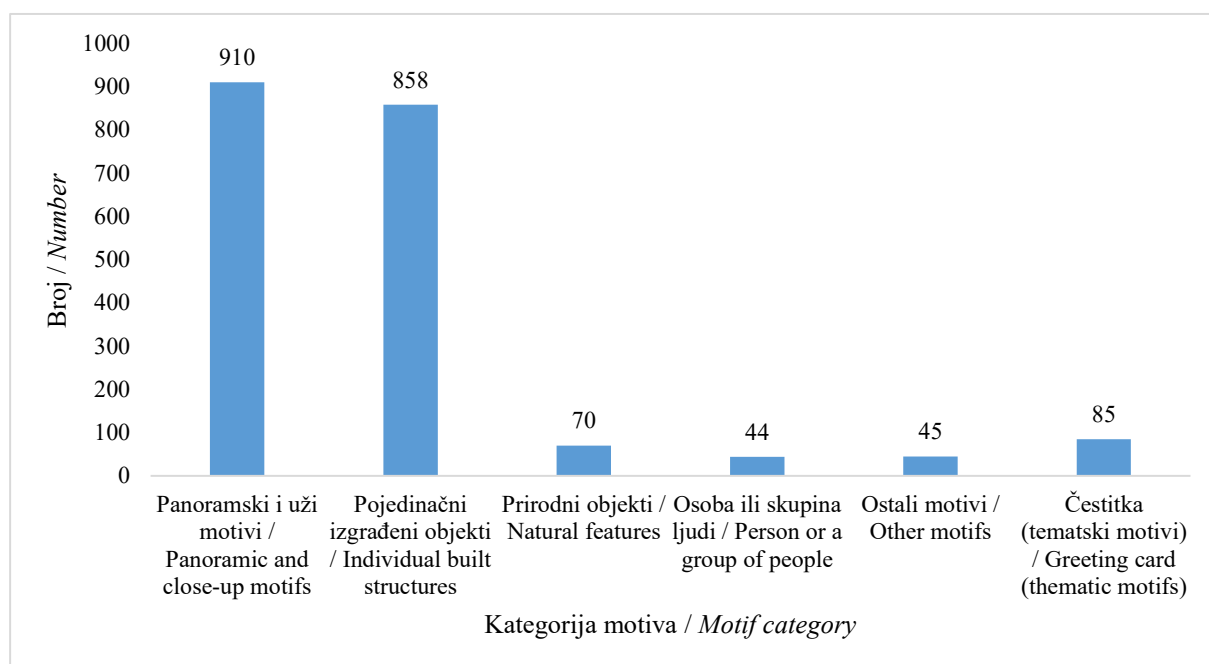
Atribut *Dominantni motivi* razvrstan je u šest kategorija. Prve tri kategorije izrazito su geografske, a druge tri uključuju tematski negeografske motive:

- Panoramski i uži motivi: gradski pejzaž (dijelovi velikih gradova, manja naselja koja su u vrijeme nastanka razglednice imala gradsku morfologiju), seoski pejzaž (slabije naseljeni predjeli seoskih obilježja, naselja koja su u vrijeme nastanka razglednice tipično seoske morfologije), priobalni pejzaž (slabije naseljeni predjeli seoskih obilježja uz obalu, naselja uz obalu koja su u vrijeme nastanka razglednice više seoske nego gradske morfologije, gradići na obali), ulica, trg, park, luka/lučica, riva, obala, šetalište i dr. (1)
- Pojedinačni izgrađeni objekti: dvorac, utvrda, crkvena ustanova (crkva, kapelica, katedrala, samostan, župni dvor), stambena zgrada (ljetnikovac, vila, kuća), upravna zgrada, vojna zgrada, financijska zgrada, škola, znanstvena ustanova, zdravstvena ustanova (lječilište, bolnica, sanatorij), kulturna ustanova (kazalište), sportska ustanova (stadion), tvornica, industrijski objekt, kolodvor, željeznička postaja, pruga, vidikovac, ugostiteljski objekt (kupalište, hotel, restoran), poljoprivredno dobro, trgovina, carina, planinarski dom, zgrada udruge, fontana, uređeni izvor, paviljon izložbe, gradska vrata, pastuharnica, spomenik, toranj, most, ruševine, arheološko nalazište, grobnica i dr. (2)

- Prirodni objekti: otočić, slap, rijeka, jezero, špilja, šuma, obala, zaljev, plaža, kanjon, polje, brdo, kanal i dr. (3)
- Osoba ili skupina ljudi: djeca, glazbenici, vatrogasci, povorke i dr. (4)
- Ostalo: pojedinačne biljke i životinje, vozila (vlak, uspinjača, brod), strojevi, grb, događaj, dekoracija, znak, predmet i dr. (5)
- Posebne razglednice: čestitka (tematska razglednica), tiskanica (reklamna razglednica koja prikazuje izgrađeni objekt, a namijenjena je putovanju) (6).

Osnovna poteškoća u ovom dijelu analize proizlazi iz glavnog svojstva kategorizacije, a to je da se motivi mogu ravnopravno razvrstati u više kategorija. Stoga je odabrano samo šest kategorija. Veći broj kategorija značio bi više kombinacija kategorija u tablici i znatno veći broj motiva od ukupnog broja razglednica, što bi otežalo razvrstavanje. Zbog istog su razloga u prvu kategoriju zajednički uvršteni i panoramski i uži motivi. Svako daljnje razvrstavanje bilo bi manje točno jer je obuhvat slikovnim prikazom zahvaćenog prostora ponekad vrlo teško razlučiti (npr. prikazuje li razglednica ulicu ili trg ako se na njoj nalaze oba mjesta; je li dominantan motiv ulica ili dio grada ako je prikaz napravljen iz panoramske perspektive). Druga je nedoumica u tome što tiskani tekst naslova razglednice ponekad ne odgovara slikovnom prikazu (npr. u naslovu je trg, a na slici je ulica ili obratno; naslov je neka crkva, ali je ona u daljini i dominantan motiv je park ili trg ispred crkve). U tom se slučaju motiv određivao prema zadanoj podjeli, bez obzira na naslov.

Kvantitativna analiza pokazuje da su u ovoj zbirci ukupno 1644 razglednice sadrže 2012 slikovnih prikaza. Na svim su slikovnim prikazima daleko najzastupljeniji panoramski i uži motivi (45,2 %) te motivi koji prikazuju pojedinačne izgrađene objekte (42,6 %) (Sl. 3.). Svi ostali motivi čine tek 12,2 % – najviše razglednice s tematskim motivima (čestitke) i one koje prikazuju prirodne pejzaže. Razlozi takvoj raspodjeli uglavnom leže u svrsi razglednice, a to je da prikažu prepoznatljive, posebne, identitetski i promidžbeno vrijedne dijelove prostora, što su kulturna dobra u znatno većoj mjeri od slabije prepoznatljivih, katkad nepoznatih i generičkih prirodnih pejzaža. Osim toga, jednostavnije se izrađuju jer za fotografiju na njima nije potreban širok kadar snimanja i profesionalni fotograf da bi bile privlačne.



Slika 3. Motivi u slikovnim prikazima

Figure 3 Motifs in visual representations

Izvor: Izračunali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / Source: calculated by the authors based on: National and University Library in Zagreb, 2023

Mjesto izdavanja

Podatak o mjestu izdavanja dio je tiskanog teksta na prednjoj strani ili na poledini razglednice. Atribut *Mjesto izdavanja* razvrstavan je u dvije kategorije:

- Ime naselja (ili dva ako je izdavač registriran u oba naselja i nije jasno u kojem je tiskana razglednica)
- Nepoznato (nije napisano, ili je nečitko, ili nije skenirana poledina) (0).

U određivanju mjesta izdavanja razglednice mogao se pojaviti isti problem kao i kod otkrivanja prikazanog mjesta, a to je ako se njegovo ime pojavljuje u više inačica. Kao i ranije, i u tom su slučaju u radnu tablicu dosljedno upisivana suvremena imena naselja, bez obzira na to u kojoj se varijanti pojavljuju na razglednici (vidi 4.1.1.). Budući da se razglednice u pravilu tiskaju u većim gradovima, nije bilo poteškoća vezanih za imena manjih naselja na stranim jezicima.

Analizom je utvrđeno da 30,6 % razglednica nema zapisano mjesto izdavanja, ili je ono nečitko zapisano, ili nije skenirana poledina pa se ne može utvrditi (Tab. 3.). Od onih iz koje se može utvrditi mjesto izdavanja, više od trećine (39,4 %) je tiskano u Zagrebu. Oko 3 % njih

tiskano je u Beču i Dresdenu; u ostalim gradovima objavljeno je po nekoliko desetaka ili tek nekoliko razglednica. Nadzastupljenost razglednica izdanih u Zagrebu također je posljedica plana digitalizacije u NSK-u. Naime, logično je da se najveći broj razglednica poslanih iz Zagreba (na što upućuje podatak o najvećem broju razglednica koje prikazuju Zagreb) i izdaje u Zagrebu. Razloge zastupljenosti drugih gradova trebalo bi dalje istraživati.

Tablica 3. Mjesta izdavanja razglednica (10 ili više pojavljivanja)

Table 3 *Postcards' places of publication (10 or more occurrences)*

Mjesto izdavanja / <i>Place of publication</i>	Broj razglednica / <i>Number of postcards</i>	Udio razglednica / <i>Share of postcards</i>
Zagreb	648	39,4
Beč	53	3,2
Dresden	49	3,0
Berlin	30	1,8
Budimpešta	22	1,3
Prag	21	1,3
Trst	19	1,2
Osijek	15	0,9
Vukovar	15	0,9
München	14	0,9
Dubrovnik	14	0,9
Leipzig	11	0,7
Sisak	11	0,7
Koprivnica	11	0,7
Petrinja	10	0,6
Glina	10	0,6
Rijeka	10	0,6
Nepoznato / <i>Unknown</i>	503	30,6

Izvor: Izračunali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / *Source: Calculated by the authors according to: National and University Library in Zagreb, 2023*

Naselje primatelja

Ovaj se atribut može utvrditi iz podataka na poledini razglednice – iz pisanog teksta pošiljatelja ako je ona ispisana ili iz žiga ako je razglednica putovala. Atribut *Naselje primatelja* razvrstan je u dvije kategorije:

- Ime naselja (točno se moglo pročitati i odrediti o kojem je naselju riječ)

- Nepoznato (nije ispisana, ili je naselje nečitko napisano, ili je poštanski žig nečitak, ili nije skenirana poledina) (0).

Glavna poteškoća je čitanje rukopisa pošiljatelja, koji je mogao biti nečitak zbog neurednosti te dotrajalosti ili oštećenosti razglednice. U slučaju nečitkog rukopisa i postojanja poštanskog žiga ponekad se naselje primatelja detektiralo iz žiga. Poteškoća je bila i određivanje prikazanog mjesta u slučaju kad se to ime pojavljuje u više inačica. I ovdje su u tom slučaju dosljedno upisivana suvremena imena naselja, bez obzira na to u kojoj se inačici pojavljuju na razglednici (vidi 4.1.1. i 4.1.3.). Dodatan je problem bio odgonetavanje toponima manjih naselja ili lokaliteta na stranim jezicima, što se rješavalo pregledavanjem dodatnih izvora (vidi 4.1.1.).

Analiza naselja primatelja u ovoj zbirci razglednica pokazuje da je najviše onih u kojima se taj podatak ne može utvrditi (27,7 %) (Tab. 4.). Najviše razglednica putovalo je prema Zagrebu (13,1 %), potom prema Osijeku (9,1 %). Sva su ostala naselja zastupljena s manje od 3 %. Može se pretpostaviti da je Zagreb najčešće odredište razglednica zbog najvećeg broja stanovnika, no to bi kao i razloge rangiranja drugih gradova trebalo istražiti kvalitativnim istraživanjem.

Tablica 4. Naselje primatelja (15 ili više pojavljivanja)

Table 4 *Recipient's location (15 or more occurrences)*

Naselje primatelja / <i>Recipient's location</i>	Broj razglednica / <i>Number of postcards</i>	Udio razglednica / <i>Share of postcards</i>
Zagreb	216	13,1
Osijek	149	9,1
Beč	35	2,1
Jarkovac (Srbija)	26	1,6
Bjelovar	26	1,6
Rijeka	25	1,5
Bol	25	1,5
Laduž	24	1,5
Petrinja	20	1,2
Kotor	17	1,0
Cavtat	17	1,0
Đakovo	16	1,0
Karlovac	16	1,0
Sarajevo	16	1,0

Vukovar	15	0,9
Nepoznato / <i>Unknown</i>	456	27,7

Izvor: Izračunali autori na temelju: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / *Source: Calculated by the authors based on: National and University Library in Zagreb, 2023*

Historiografski klaster

Ovaj klaster okuplja povijesne podatke, najčešće vezane za datiranje razglednica, razvrstane u četiri atributa: *Izdavač (fotograf)*, *Godina izdavanja*, *Poslana razglednica*, *Godina putovanja*.

Izdavač (fotograf)

Podatak o izdavaču ili rjeđe fotografu dio je tiskanog teksta na prednjoj strani ili na poledini razglednice. Atribut je stoga razvrstavan u dvije kategorije:

- Ime izdavača (fotografa)
- Nepoznato (nije tiskano, ili je nečitko, ili nije skenirana poledina) (0).

Glavna poteškoća je u činjenici da katkad nije jasno je li riječ o izdavaču (često je to ime osobe) ili fotografu, ili su izdavač i fotograf ista osoba, jer su upisana samo osobna imena. Primjerice pojavljuju se sljedeći zapisi: Griesbach i Knaus, Pacher i Kisić, Federico Cretich, Milan Dirnbach, Rudolf Seissel. Stoga su podaci upisivani u istu kategoriju. Neki su se izdavači mogli prepoznati prema logotipu, za što je bilo potrebno dodatno istraživanje.

Godina izdavanja

Godina izdavanja razglednice dio je tiskanog teksta na poledini razglednice. Atribut je razvrstan u tri kategorije:

- Točna godina (jer je tiskana)
- Okvirna godina (određena prema godini slanja koju je napisao pošiljatelj, ili se nalazi na poštanskom žigu ili prema poštanskoj marki, ili prema slikovnom prikazu za koji se može odrediti godina izgradnje)
- Nepoznato (nije tiskana, ili nema tekst pošiljatelja, ili nema poštanski žig ili poštansku marku jer nije poslana, ili se ne može odrediti prema slikovnom prikazu, ili je nečitka, ili nije skenirana poledina) (0).

Godina izdavanja rijetko se pojavljuje u tiskanom dijelu razglednice pa se najčešće okvirno određivala prema godini slanja (npr. "1903. ili prije" znači da je poslana 1903.; "1920-ih" znači da je određena prema poštanskoj marki). Ona omogućuje svrstavanje razglednice u pojedina razdoblja razvoja razglednica. Ovdje će se tek navesti okvirni podatak da prema periodizaciji koju je predložio Bogavčić (2015), najviše digitaliziranih razglednica u NSK-u (i ovdje analiziranih) čine stare razglednice (tiskane do 1941.), i to one koje potječu iz tzv. zlatnog doba razglednice (1897. – 1914.). Znatnije su zastupljene i razglednice iz sljedećeg razdoblja, tzv. razdoblja stagnacije i opadanja (1918. – 1945.).

Poslana razglednica

U digitaliziranoj zbirci NSK-a nalaze se i poslane i neposlane razglednice, odnosno one koje su putovale i one koje nisu putovale. Taj se podatak određuje prema tome postoji li poštanski žig na poledini razglednice ili ne. Atribut je razvrstan u dvije kategorije:

- Poslana (ima poštanski žig) (1)
- Nepoznato (nije poslana (nema poštanski žig), ili nije skenirana poledina ili ne piše u metapodacima da je putovala) (0).

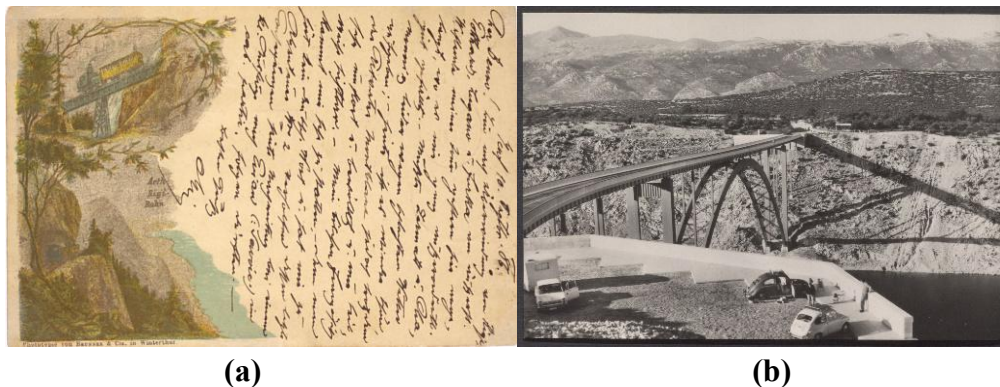
Pri detektiranju putovanja razglednice nailazi se na nekoliko situacija. U zbirci se, naime, nalaze i razglednice koje su ispisane, ali nisu poslane. Također, na nekima je poštanski žig, ali ne i poštanska marka, ali su svejedno putovale. U slučaju da razglednica nema skeniranu poledinu, preuzeti su podaci o tome je li putovala iz metapodataka. Analiza je pokazala da je gotovo tri četvrtine (73,4 %) razglednica poslano, a 24,1 % nije.

Godina putovanja

Atribut *Godina putovanja* dio je poštanskog žiga na poledini razglednice ili pisanog teksta na prednjoj strani ili poledini razglednice. Razvrstan je u tri kategorije:

- Točna godina (jer je tako zapisana u tekstu pošiljatelja ili je upisana u poštanskom žigu)
- Okvirna godina (određena prema poštanskoj marki)
- Nepoznato (ne piše u pisanom tekstu, ili je nečitak tekst ili poštanski žig, ili razglednica nije ispisana, ili nije poslana, ili nije skenirana poledina) (0).

Najstarija razglednica u analiziranoj zbirci putovala je 1886. (željeznička pruga u Švicarskoj), a najmlađa 1967. (Most kod Maslenice) (Sl. 4a. i Sl. 4b.).



Slika 4. (a) Najstarija analizirana razglednica (1886.); (b) Najmlađa analizirana razglednica (1967.)

Figure 4 (a) *The oldest analysed postcard (1886);* (b) *The most recent analysed postcard (1967)*

Izvor: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2023. / *Source: National and University Library in Zagreb, 2023.*

Jezični klaster

Ovaj klaster okuplja jezične podatke. Ti su podaci razvrstani u dva atributa: *Ispisana razglednica*, *Jezik ili pismo pisanog teksta*.

Ispisana razglednica

Ovaj atribut dio je pisanog teksta na prednjoj strani ili na poledini razglednice. Razvrstan je u dvije kategorije:

- Ispisana (ima tekst pošiljatelja) (1)
- Nepoznato (nije ispisana, ili nema teksta pošiljatelja, ili nije skenirana poledina) (0).

U slučaju da razglednica nema skeniranu poledinu, preuzeli smo podatke o tome je li putovala iz metapodataka (ako je, to znači da je ispisana makar adresa primatelja). U analiziranoj je zbirci gotovo tri četvrtine (74,9 %) razglednica ispisano, a 22,3 % nije.

Jezik ili pismo pisanog teksta

Jezik ili pismo određivalo se prema pisanom tekstu na prednjoj strani ili na poledini razglednice. Uglavnom je riječ o jeziku (ili jezicima), rjeđe o pismu (ili pismima). Razvrstan je u dvije kategorije:

- Jezik (ili jezici) i pismo (ili pisma)
- Nepoznato (nije ispisana, ili je rukopis nečitak, ili nije skenirana poledina) (0).

Postojale su različite situacije vezane za ovaj atribut. Na nekim je razglednicama adresa pisana jednim, a tekst drugim jezikom (zapisivali smo oba jezika), ali gotovo uvijek latinicom kad je razglednica poslana iz Hrvatske. Pismo se evidentiralo samo na razini prepoznavanja latinice ili ćirilice (jer se iz vrlo kratkog teksta ili adrese nije moglo odrediti o kojoj je ćirilici riječ). Izračunato je da je u kategoriji Nepoznato četvrtina (25,4 %) svih zapisa. Oko polovice razglednica pisane su na hrvatskom jeziku (55,6 %), na njemačkom ih je 11,2 %, a na ćirilici 2,1 %. Svi su ostali jezici zastupljeni s manje od 2 %.

Tehnički klaster

Ovaj klaster okuplja tehničke podatke, koji su razvrstani u pet atributa: *Tip razglednice* (opisan na početku poglavlja Rezultati), *Tiskarska tehnika*, *Broj slikovnih prikaza*, *Boja slikovnih prikaza*, *Format razglednice*.

Tiskarska tehnika

Atribut *Tiskarska tehnika* odnosi se na različite tehnike plošnog tiska razglednice. Razvrstan je u tri kategorije:

- Tisak (1)
- Svjetlotisak (2)
- Nepoznato (nije napisano ili je napisano drugo u metapodacima, npr. fotografija, litografija, kromolitografija, fototisak) (0).

Ovaj se podatak preuzimao iz metapodataka jer su analizirane digitalne razglednice. To znači da autori nisu promatrali i opipavali originalne razglednice pa nisu mogli uočavati razlike. Prema dostupnim podacima, oko polovica razglednica izrađena je tehnikom tiska (54,7 %) i oko polovica tehnikom svjetlotiska (43,7 %).

Broj slikovnih prikaza

Ovaj atribut razvrstava razglednice prema broju slikovnih prikaza (1-14). Analizirane razglednice ukupno imaju 2012 slikovnih prikaza, od čega 89,2 % razglednica sadrži samo jedan prikaz. Ostalo su kolaž-razglednice s više prikaza. Od ukupnog broja 4,9 % razglednica ima dva prikaza, a 2,6 % tri prikaza. Najveći broj prikaza, njih čak 14, ima jedna preklopna razglednica.

Boja slikovnih prikaza

Boja slikovnih prikaza (prema kojoj je određena i boja razglednice) na razglednicama koje se danas nalaze u digitalnoj zbirci mogla se detektirati samo na osnovnoj razini. Naime, glavna poteškoća je bila nemogućnost prepoznavanja boje slikovnog prikaza na digitaliziranim razglednicama. Primjerice nije jasno je li riječ o crno-bijeloj fotografiji ili crno-bijelom crtežu, je li crno-bijela fotografija (ili crtež) naknadno obojen ili je izvorno izrađen u boji. Stoga su slikovni prikazi / razglednice razvrstane u tri kategorije:

- Crno-bijela (1)
- U boji (2)
- Kombinacija (1, 2).

Analiza je pokazala da je oko dvije trećine razglednica (68,6 %) crno-bijelih, a oko trećine (31,3 %) u boji.

Format razglednice

Atribut *Format razglednice* odnosi se na oblik razglednice. Prema tome, razglednica može imati oblik kvadrata, pravokutnika, može biti okrugla, elipsasta ili nepravilnog oblika. Sve analizirane razglednice su pravokutne, najčešće vodoravnog usmjerenja i veličine $13,8 \times 8,9$ cm (1). Podaci su preuzeti iz metapodataka.

RASPRAVA

Rezultati istraživanja Digitalne zbirke razglednica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pokazuju da zbirka razglednica, ako se promatra kao zaokruženi skup različitih podataka, može biti bogat izvor za istraživanja nakon što se ti podaci definiraju, klasificiraju i kategoriziraju, tj. usustave. Tek nakon tih početnih radnji zbirka otkriva podatke i odnose koji

nisu očiti ako se razglednice promatraju kao izdvojeni pojedinačni ili manji skupni primjeri. Obuhvatan model analize digitalne zbirke razglednica u NSK-u može pomoći u dešifriranju tih skrivenih odnosa. U dosadašnjim radovima koji se bave kvantitativnom i kvalitativnom analizom razglednica (npr. Bogavčić, 2015; Bogavčić & Salopek Bogavčić, 2020; Sabolović-Krajina, 2024; Slunjski, 2019; Zupanc, 2010) nisu predstavljeni i opisani svi (ili barem većina) atributa. Stoga se model koji je ovdje predstavljen smatra nadopunom tih ranijih radova. Također, taj bi model mogao biti temelj za daljnja istraživanja u različitim disciplinama, tako i onim interdisciplinarnim, pa se u nastavku predlažu budući smjerovi istraživanja.

Svi atributi iz geografskog klastera vezani za lokaciju, odnosno naselje (prikazano mjesto i mjesto izdavanja, naselja primatelja) mogu poslužiti geografima (kao što je u radu pokazano) i ekonomistima u prostornim i ekonomskim analizama dometa i jačine turističke vidljivosti lokalne zajednice. Primjerice analizom razglednica iz zbirke nekoga zavičajnog muzeja mogu se na temelju relacije prikazano mjesto – naselje primatelja odrediti mreža veza i dominantni smjerovi razglednica, iz čega se može iščitati doseg turističke vidljivosti tog zavičaja u bližoj ili daljoj okolini. Iz dosadašnjih istraživanja razglednica, tako i ovoga, proizlazi da najveću primjenjivost imaju podaci o dominantnim motivima na slikovnim prikazima, pa se očekuje da će motivi na slikovnim prikazima i dalje inspirirati najveći broj istraživača različitih područja i interesa.

U geografskim istraživanjima, osobito iz područja kulturne, turističke, urbane, historijske, ali i fizičke geografije, kvantitativno analizirani motivi mogu poslužiti kao temelj za dubinska kvalitativna istraživanja pojedinih ili skupine prikazanih geografskih motiva. Takva istraživanja mogu odgovoriti na pitanja kao što su: Koji su prevladavajući motivi baštine prikazani na razglednicama određene zbirke i zašto baš ti; Koji su razlozi nadzastupljenosti motiva kulturne baštine u odnosu na motive prirodne baštine; Zašto se na mnogim razglednicama predstavljaju isti motivi i koji su to motivi; Što nam o turističkoj promidžbi govori broj različitih razglednica istog mjesta; Kako se današnji pejzaž istog prostora transformirao u odnosu na pejzaž s razglednice; Što je sve utjecalo na tu promjenu; Kako se percipira zajednica koja se na određeni način prezentira na razglednicama; Kako razglednice utječu na stvaranje imidža mjesta; Koji akteri i s kojom namjerom stvaraju određene slike prostora predstavljene na razglednicama i dr.

Podaci o izdavaču (fotografu) mogli bi poslužiti povjesničarima u odgonetavanju društvenih i kulturnih veza između pojedinaca (izdavači, fotografi) i lokalne zajednice u prošlosti ili, primjerice, u istraživanjima razvoja kulturnih djelatnosti (tiskara) u pojedinim naseljima. Godina izdavanja i godina putovanja razglednice, kao i poštanski žig i marka, omogućuju datiranje razglednice, definiranje logičnih razdoblja u razvoju razglednica prema zajedničkim obilježjima – što su radili mnogi autori (vidi poglavlje 2.) – te svrstavanje razglednica u tako definirana razdoblja.

Podaci o jeziku i pismu u tiskanom dijelu i pisanom dijelu razglednice mogu biti korisni jezikoslovcima u analizama različitih inačica toponima, frekvencije i razdoblja uporabe egzonima, starih riječi i izraza u hrvatskom i stranim jezicima, u sociolingvističkim analizama različitih konteksta ispisivanja razglednica, kulture pisanja, standarda pismenosti i govora u određenom razdoblju, uobičajenih fraza i dr. Tehnički podaci poput tiskarske tehnike i boje slikovnih prikaza korisni su kolekcionarima i u istraživanjima grafičke tehnologije i, primjerice, razvoja tiskarskih tehnika u prošlosti.

ZAKLJUČAK

U skladu s dvama glavnim ciljevima istraživanja, u radu je postavljen model analize digitalne zbirke razglednica na primjeru digitalne zbirke razglednica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te je taj model primijenjen u kvantitativnoj obradi geografskih sadržaja "upisanih" u razglednicama. Naglašeno je također da istraživanje ove zbirke ima prilična ograničenja, kao što je činjenica da zbirka nije reprezentativna te da postoje subjektivne i objektivne zapreke u svrstavanju razglednica u pojedine skupine, što donekle objašnjava nevoljkost istraživača razglednica da se bave razvrstavanjem velikog broja razglednica. Zbog njih se u interpretaciji rezultata ne mogu donositi opći zaključci. Ipak, primijećene su neke zanimljivosti koje bi trebalo dalje ispitati. Primjerice prikazano mjesto i naselje primatelja ponekad su razmjerno blizu (npr. Nijemci – Vinkovci; Trsteno – Cavtat), što može upućivati na snažnije veze između stanovnika geografskih bližih područja nego onih udaljenijih. Prevladavajući motivi na slikovnim prikazima su pejzaž, vjerski objekti, ulice, trgovi i parkovi, što upućuje na percipirane vrijedne dijelove prostora koji grade imidž prikazanog mjesta.

Unatoč ograničenjima, istraživanjem je potvrđeno stajalište prema kojem strukturirani i razvrstani podaci koje pružaju zbirke razglednica (npr. s pomoću ovdje predstavljenog modela), kao i pojedinačne razglednice, mogu poslužiti kao temelj za daljnja kvalitativna istraživanja, osobito ona kojima je cilj rekonstrukcija morfoloških, funkcionalnih, demografskih, ali i širih društvenih i simboličkih promjena u prostoru, što ih svrstava u vrijedan izvor geografskih analiza. Glavnim doprinosom rada u odnosu na postojeća istraživanja smatra se njegov metodološki iskorak koji se očituje u postavljanju i opimjeravanju primjene modela za kvantitativnu analizu velikog broja, tj. cijele zbirke razglednica, ponajprije u geografskim istraživanjima.

Autorski doprinosi: I.C.: konceptualizacija istraživanja, metodologija, istraživanje, pisanje – priprema izvornog rada, pisanje – završna verzija i uređivanje. B.B.: metodologija, istraživanje, komunikacija s NSK, prijevod na engleski jezik.

Izjava o dostupnosti podataka: Podaci su dostupni na zahtjev autorima.

Zahvala: Zahvaljujemo gospođi Tamari Ilić Olujić za pružene informacije o digitalnoj zbirci razglednica NSK, osobito postupku digitalizacije i relevantnim projektima.

Sukob interesa: Autori izjavljuju da nema sukoba interesa.

LITERATURA I IZVORI

Albers, P. C., & James, W. R. (1983). Tourism and the changing photographic image of the great lakes Indians. *Annals of Tourism Research*, 10(1), 123–148. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(83\)90119-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(83)90119-6)

Allen, R. F., & Molina, L. E. S. (1992). People and Places on Picture Postcards: A High-Interest Source for Geographic Education. *Journal of Geography*, 91(3), 106–112. <https://doi.org/10.1080/00221349208979094>

Andriotis, K., & Mavrič, M. (2013). Postcard Mobility: Going Beyond Image and Text. *Annals of Tourism Research*, 40, 18–39. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.07.004>

Arreola, D. D., & Burkhart, N. (2010). Photographic Postcards and Visual Urban Landscape, *Urban Geography*, 31(7), 885–904. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.31.7.885>

Banda, A., Osmanović, M., Durmišević, B., Čaušević, A., & Božović, T. (2024). Sarajevo through the lens of the Austrian-Hungarian period: the significance of postcards in tourism promotion. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 10, 156–172. <https://doi.org/10.35666/25662880.2024.10.156>

- Bogavčić, I. (2015). Dalmatinske razglednice od njihovog nastanka do kraja zlatnog doba. In I. Goleš (Ed.), *Zaboravljena Dalmacija na starim razglednicama* (pp. 21–63). Pozdrav iz Dalmacije. <https://www.e-muzej.com/publications>
- Bogavčić, I., & Salopek Bogavčić, I. (2020). Prve razglednice na prostoru Hrvatske. *Peristil*, 63(1), 121–138. <https://doi.org/10.17685/Peristil.63.8>
- Bogavčić, I., & Salopek Bogavčić, I. (2023). The First Rijeka Postcard Series (1884–1898). *Acta Histriae*, 31(1), 39–64. <https://publ.zdjp.si/index.php/ah/issue/view/53/53>
- Bonarou, C. (2021). The poetics of travel through unravelling visual representations on postcards: A critical semiotics analysis. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 7(1), 44–53. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4519317>
- Burns, P. M. (2004). Six postcards from Arabia: A visual discourse of colonial travels in the Orient. *Tourist Studies*, 4(3), 255–275. <https://doi.org/10.1177/1468797604057327>
- Casteliani Marinho Falcao, L., Maki, N., & Tanaka, M. (2024). Why were disasters portrayed in postcards?: Disaster media in the early 20th century. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 108, Article 104482. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104482>
- Cohen, E. (1995). The representation of Arabs and Jews on postcards in Israel. *History of Photography*, 19(3), 210–220. <https://doi.org/10.1080/03087298.1995.10443557>
- Corkery, C. K., & Bailey, A. J. (1994). Lobster is big in Boston: Postcards, place commodification, and tourism. *GeoJournal*, 34, 491–498. <https://doi.org/10.1007/BF00813145>
- Crang, M. (1996). Envisioning Urban Histories: Bristol as Palimpsest, Postcards, and Snapshots. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 28(3), 429–452. <https://doi.org/10.1068/a280429>
- Debussche, M., Lepart, J., & Dervieux, A. (1999). Mediterranean landscape changes: evidence from old postcards. *Global Ecology and Biogeography*, 8(1), 3–15. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2699.1999.00316.x>
- Dular, A. (1996). Belokranjske razglednice vir za etnološko preučevanje Bele krajine [Belokranjske razglednice kao izvor za etnološko proučavanje Bele krajine]. *Etnolog*, 6, 181–196. <https://www.etno-muzej.si/sl/etnolog/etnolog-6-1996>
- Edwards, E. (1996). Postcards – Greetings from Another World. In T. Selwyn (Ed.), *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism* (pp. 197–221). John Wiley. <https://archive.org/details/touristimagemyth0000unse>
- Failing, B. J. (2016). Examining Local History through Postcards: A Model for Interactive, Inquiry-Based Pedagogy, Collections. *A Journal for Museum and Archives Professionals*, 12(4), 419–432. <https://doi.org/10.1177/155019061601200407>

Ferguson, S. (2005). 'A Murmur of Small Voices:' On the Picture Postcard in Academic Research. *Archivaria*, 60, 167–184.

<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12520>

Foltête, J.-Ch., & Litot, J.-B. (2015). Scenic postcards as objects for spatial analysis of tourist regions. *Tourism Management*, 49, 17–28. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.02.007>

Goldberga, L. (2022). Postcards in the National Library of Latvia: Options for the Interpretation of Photographic Materials. *Letonica*, 46, 186–208. <https://doi.org/10.35539/LTNC.2022.0046.L.G.182.204>

Goleš, I. (Ed.). (2015). *Zaboravljena Dalmacija na starim razglednicama*, Pozdrav iz Dalmacije.

Goleš, I. (2025). *Dalmacija iz arhive jednog kolekcionara*. Dalmatian story j.d.o.o.

Gugganig, M., & Schor, S. (2020). Teaching (with) Postcards: Approaches in the classroom, the field, and the community. *Teaching Anthropology*, 9(2), 56–65. <https://doi.org/10.22582/ta.v9i2.560>

Hahm, J., Li, X., & Milman, A. (2011). *The image of Orlando as a tourist destination: A reflection through postcards* [Conference presentation]. 16th Annual Graduate Student Research Conference in Hospitality and Tourism, Houston, Texas, United States. <https://scholarworks.umass.edu/entities/publication/4859e006-d553-42aa-9416-f81523bcd414>

Havliček, P. (2022). *Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe u arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj* [Master's thesis, University of Zagreb]. Dabar – digital academic archives and repositories. <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/object/ffzg:6634>

Hillman, W. (2007). Travel Authenticated?: Postcards, Tourist Brochures, and Travel Photography. *Tourism Analysis* 12(3), 135–148. <https://doi.org/10.3727/108354207781626811>

Hrvatska enciklopedija. (2013–2026). Razglednica. In *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://enciklopedija.hr/clanak/razglednica>

Ilovan, O. R., & Maroši, Z. (2018). Markers of visual identity: Industrial sites and landscapes in picture postcards during the socialist period of Romania. *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture*, 61(3), 132–151.

Kisiel, P. (2022). Invisible cities: postcard writing in industrial cities (1956–1988). *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(3), 406–418. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1849245>

Krpan Smiljanec, M. (2020). Interpretacija baštine ili oživljuju li razglednice zaista duh mjesta i vremena. *Hrvatsko zagorje (Donja Stubica)*, 26(1/2), 141–161.

Ladd, M. (2015). Access and Use in the Digital Age: A Case Study of a Digital Postcard Collection. *New Review of Academic Librarianship*, 21(2), 225–231. <https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1031258>

- Ladišić, T., & Šerbu, V. (2024). Zbirka razglednica Marije i Krunoslava Leka: arhivistička obrada i digitalizacija. *Vjesnik dalmatinskih arhiva*, 4(1), 113–154. <https://doi.org/10.58565/vda.4.1.5>
- Larsen, L., & Swanbrow, L. (2006). Postcards of Phoenix: Images of Desert Ambivalence and Homogeneity. *Landscape Journal*, 25(2), 205–217. <https://doi.org/10.3368/lj.25.2.205>
- Leko, K. (2015). *Umijeće sakupljanja razglednica*. Ex libris.
- Markwick, M. (2001). Postcards from Malta: Image, Consumption, Context. *Annals of Tourism Research* 28(2), 417–438. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00049-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00049-9)
- Mârza, R. (2022). Postcards and Tourism Brands in Central Europe around 1900. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Historia*, 66(1), 149–158. <https://doi.org/10.24193/subbhist.2021.1.07>
- Mayes, R. (2010). Doing cultural work: Local postcard production and place identity in a rural shire. *Journal of Rural Studies*, 26(1), 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.06.002>
- Mayhew, A. (2019). 'A War Imagined': Postcards and the Maintenance of Long-Distance Relationships during the Great War. *War in History*, 28(2), 301–332. <https://doi.org/10.1177/0968344519831039>
- Milman, A. (2011). The Symbolic Role of Postcards in Representing a Destination Image: The Case of Alanya, Turkey. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 12(2), 144–173. <https://doi.org/10.1080/15256480.2011.564495>
- Milman, A. (2012). Postcards as representation of a destination image: The case of Berlin. *Journal of Vacation Marketing* 18(2), 157–170. <https://doi.org/10.1177/1356766711435975>
- Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. (November 2023). *Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Digitalizirana vizualna građa*. <https://digitalna.nsk.hr/vizualnagrada/>
- Patterson, S. (2006). Postcards from the Raj. *Patterns of Prejudice*, 40(2), 142–158. <https://doi.org/10.1080/00313220600634329>
- Phillips, T. (2000). *The Postcard Century: 2000 Cards and Their Messages*. Thames & Hudson.
- Pongajarn, C., van der Duim, R., & Peters, K. (2014). Reading Postcards: Multiple Enactments of Tourism Destinations. The case of Pai, Thailand. *International Journal of Tourism Sciences*, 14(1), 71–91. <https://doi.org/10.1080/15980634.2014.11434685>
- Price, C. (2015). Postcards from the Old Country: Finessing the Landscape to Fit our Fables. *Literary Geographies*, 1(2), 155–173. <https://www.literarygeographies.net/index.php/LitGeogs/article/view/2-5>
- Pritchard, A., & Morgan, N. (2003). Mythic Geographies of Representation and Identity: Contemporary Postcards of Wales. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1(2), 111–130. <https://doi.org/10.1080/14766820308668163>

- Puljar, S. (1997). Putujuće slike: Razglednice – kulturnoantropološki dokumenti. *Narodna umjetnost*, 34(2), 153–165. <https://hrcak.srce.hr/42453>
- Rogan, B. (2005). An Entangled Object: The Picture Postcard as Souvenir and Collectible, Exchange and Ritual Communication. *Cultural Analysis*, 4, 1–27. https://www.ocf.berkeley.edu/~culturalanalysis/volume4/vol4_article1.html
- Sablić, D., & Barbarić, A. (2021). Katalogizacija razglednica prema ISBD-u. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 64(2), 325–359. <https://doi.org/10.30754/vbh.64.2.867>
- Sabolović-Krajina, D. (2024). Razglednice Koprivnice kao knjižnična građa. *Podravski zbornik*, 50, 88–102. <https://hrcak.srce.hr/321815>
- Sawyer, C. F., & Butler, D. R. (2006). The Use of Historical Picture Postcards as Photographic Sources for Examining Environmental Change: Promises and Problems. *Geocarto International*, 21(3), 73–80. <https://doi.org/10.1080/10106040608542395>
- Scheffer, C. (1999). *Architectural postcards and the conception of place: Mediating cultural experience* [Doctoral dissertation, Concordia University]. Spectrum Research Repository. <https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/798/>
- Serdar, E. (2021). Zbirka razglednica i slikovnog tiska Hrvatskoga školskog muzeja. *Analiza povijest odgoja*, 19, 43–50. <https://hrcak.srce.hr/296297>
- Slunjski, R. (2019). Turistička prezentacija kulturne baštine Međimurja. *Podravina*, 18(36), 167–174. <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/336932>
- Stevens, N. D. (Ed.). (1995). *Postcards in the Library: Invaluable Visual Resources*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315859286>
- Symes, C. (2019). Something to write home about: a 'textography' of contemporary postcards. *Annals of Leisure Research*, 22(5), 642–660. <https://doi.org/10.1080/11745398.2019.1567358>
- Šarić, D. (2023). Lovinac na razglednicama između 1900. i 1940. Godine. *Memorabilia*, 6(1), 39–60. <https://doi.org/10.15291/ml.4461>
- Vanderwood, P. J., & Samponaro, F. N. (1988). *Border Fury: A Picture Postcard Record of Mexico's Revolution and U.S. War Preparedness, 1910–1917*. University of New Mexico Press. <https://archive.org/details/borderfuriypictur0000vand>
- van Eeden, J. (2011). Surveying the 'empty land' in selected South African landscape postcards. *International journal of tourism research*, 13(6), 600–612. <https://doi.org/10.1002/jtr.832>
- Viñao, A., & Martínez Ruiz-Funes, M. J. (2016). Advertising, Marketing and Image: Visual Representations and School Modernity through Postcards (Spain, the Twentieth Century). *Sisyphus*, 4(1), 42–66. <https://doi.org/10.25749/sis.10458>
- Vojnović-Traživuk, B. (2018). Đuro Nazor's Postcard Portfolio at the Ethnographic Museum Split. *Ethnological Research* 23, 59–75. <https://doi.org/10.32458/ei.23.3>

- Vojteková, J., Kaľavská, B., & Vojtek, M. (2025, June 30–July 2). Experiential education of geography using postcrossing [Conference presentation]. 17th International Conference on Education and New Learning Technologies 2025, Palma, Spain. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2025.0279>
- Waite, G., & Head, L. (2002). Postcards and Frontier Mythologies: Sustaining Views of the Kimberley as Timeless. *Environment and Planning D: Society and Space*, 20(3), 319–344. <https://doi.org/10.1068/d269t>
- Winiwarter, V. (2001). Buying a Dream Come True. *Rethinking History*, 5(3), 451–454. <https://doi.org/10.1080/13642520110078604>
- Winiwarter, V. (2008). Nationalized Nature on Picture Postcards: Subtexts of Tourism from an Environmental Perspective. *Global Environment* 1(1), 192–215. <https://doi.org/10.3197/ge.2008.010108>
- Youngs, Y. (2012). Editing Nature in Grand Canyon National Park Postcards. *Geographical Review*, 102(4), 486–509. <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2012.00171.x>
- Yüksel, A., & Akgül, O. (2007). Postcards as affective image makers: An idle agent in destination marketing. *Tourism Management*, 28(3), 714–725. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.04.026>
- Zupanc, I. (2010). *Pristup analizi prezentacije i vrednovanja baštine – primjer Istre* [Doctoral dissertation, University of Zagreb]
- Zupanc, I. (2019). Poklon kao žarište zbivanja na Učki do Drugog svjetskog rata. *Zbornik Lovranščine*, 6, 13–31. <https://hrcak.srce.hr/231970>